

ЦОНЧО РОДЕВ
ПОБЕДАТА НЕ СЕ ПОСТИГА
САМО СЪС СИЛА

chitanka.info

Дали по тези краища турците бяха от по-друго, по-добро тесто измесени, или пък близостта на Московеца (зер на мнозина се струваше, че погледнат ли през реката и съзират яките му плещи и чаталестата му брада) ги караше „да си опичат акъла“, ала тук, в Тулча, „царуваше по-друг господ“, не както във вътрешността на полуострова. Насам властта се грижеше и зулумите^[1] да са по-редки, и разните хаирсъзи^[2] да не прекаляват с беззаконията си, че и към раята^[3] да се показва по-справедлива и да се отнася към нея с повечко търпимост. Една от проявите на тази търпимост например беше известното уважение, което проявяваше към големите й верски празници: каквито тържества ставаха по байрама на мюсюлманите, същите се вдигаха и по християнското Възкресение. И тогава не липсваше нищо — хората, шарените сергии е всевъзможните примамни стоки, свирките, люлките и рахатлокума за дечурлигата, пехливанските борби. Или комай на първо място трябваше да сложим пехливаните^[4] — каймакаминът^[5] Гюрсел Турхут бей^[6], човек улегнал и с име на добър и безпристрастен, беше голям любител на борбите (разправяше се, че на младини той сам, наспроти богатия си и славен произход, се борел с удоволствие и бил долепял плещите на не един уж прочут пехливанин), та никога не изпускаше това зрелище и дори от личното си имане отделяше богати награди за победителите.

Тъй беше в Тулча от доста години, същото ставаше и сега, на тазгодишния Великден. Вече три дни наред празнуваха ведно и българи, и турци, възбудата държеше в шепата си богатия крайдунавски град и не му даваше нито минута отдих, пък празничната гълчава сякаш би стигнала чак до ушите на Исуса, ако беше вярно, че е възкръснал и се е преселил горе, на небето. И борбите пак бяха в центъра на празника; водеха се те едновременно на два алая посред главния мегдан на Тулча (Гюрсел Турхут бей и другите по-първи управници се бяха разположили по такъв начин помежду им, че да не изпуснат по-интересното на който и да е от тях), а наоколо се тълпеше такъв народ, че да подхвърлиш червено яйце, все на нечия глава ще тупне. Това чрезмерно любопитство сякаш не беше случайно — май за пръв път се случваше за борбите да се съберат толкова прославени пехливани от цяла Добруджа и Делиормана^[7] пък един, някой си Коджа Юсуф, бе дошъл чак от Шуменско. Тук бяха тулчалиите Бейхан и Великин Георги, дето комай се препитаваха

главно от победите си по сборове и панаири, Дели Мехмедчето от Касъм кьой^[8], гигантът-турчин по прякор Плясата от Хаджиоглу Пазарджик^[9], върлинестият, но целият от жили Харалампи пак от тамошния край, прочутият чалъмлия^[10] Едринч Балабан^[11] от Кеманларско^[12], пък по-безизвестните човек не можеше изобщо да ги изброи. Привлякла ги беше насам охранената и с лъснат косъм юница, дето каймакаминът бе отпуснал за победителя (за другите, които щяха да се наредят непосредствено подир него, имаше също привлекателни награди), но повече от нея ги мамеше самото състезание — да излезеш пръв в такива борби, туй щеше да ти донесе слава, която щеше да върви с името ти чак до гроба, че и след него.

Захванаха борбите още от неделя преди пладне и от самото им начало заваля истинска градушка от изненади. Най-тежко тулчалии понесоха загубата на своя любимец Бейхан — мнозина се бяха обзаложили, че той ще бъде крайният победител, пък Бейхан падна още в първата борба и то от един неизвестен, дето за пръв път му се чуваше името — Хамди, гагаузин някакъв от Варненско. Същия ден напусна борбата и Дели Мехмедчето; нему Ердинч Балабан приложи такава хватка и толкова бързо, че преди Дели Мехмедчето да свари да извика или с плясване на длан земята да се признае за надвит, лявата му ръка бе изтръгната от раменната става и увисна безпомощно.

На втория ден бяха останали вече по-малко пехливани, но схватките между тях продължаваха къде-къде по-дълго — опитни мъже бяха те, не им липсваше сила, пък и знаеха всички тайни и хитрини на борбата, също и вниманието им беше постоянно нащрек, та вече изненади като загубата на Бейхан не се случваха и надвиваха наистина по-яките, по-ловките, с една дума — башмайсторите.

В понеделник надвечер най-сетне се разбра — за юницата щяха да мерят сили Великин Георги от Тулча и Плясата от Хаджиоглу Пазарджик. Това стана очевидно, когато на единия алай Плясата едва не задуши в могъщата си прегръдка Коджа Юсуф, който до сега на три пъти бе доказал, че не носи даром прозвището си^[13] и че не е бил напразно пътя от Шумен до долното течение на Дунава, а на другия Великин Георги със светкавична задна сарма залепи плещите на гагаузина Хамди. Стотиците зяпачи вече се катереха един връз друг и облозите им невям опряха до пухкавите облаци, които последните лъчи на слънцето багреха в пурпур, когато каймакаминът Гюрсел

Турхут вдигна ръка — повеляваше той, решителната борба да остане за вторник. Решението си беят обясни с това, че тъй, както са силни и изкусни двамата борци, схватката между тях така или иначе няма да приключи до тъмно и ще се наложи да бъде продължена на следната утрин, третия ден на Възкресение. Прав беше, всички му го признаха, ала каймакаминът имаше на ум и още едно съображение, което предпочете да премълчи, но за което също беше прав — уморени бяха вече двамата пехливани, загубили бяха и от силата, и от бързината си, та борбата им бе станала мудна и с повече пляскане и бутане по намазаните с шарлаган тела, отколкото с истинска мощ и чалъми; дадяха ли им една нощ за отмора, утре схватката помежду им обещавахе да стане неповторимо зрелище.

Изглежда, мнозина мислеха като каймакамина, понеже на другия ден най-запалените любители на борбата (пък те, кажи го, бяха всички мъже, младежи и момчета на Тулча) още по тъмно сключиха първите един-два обръча около алая, на който щеше да се реши паметното състезание. При изгрев слънце зяпачите вече брояха до двеста и повече. А когато каймакаминът и приближените му хора заеха запазеното за тях място и се настаняха с кръстосани крака по килимите и възглавниците, множеството вече не се поддаваше на преброяване.

Междувременно подготовката за борбата беше в пълен ход. Двамата противници бяха дошли в каспетите си — така се казват кожените гащи, дълги до към коленете и пристегнати по тялото, които се използват от пехливаните — и сега помощниците им обилно мажеха телата, вратовете и ръцете им с шарлаган. Пръв се приготви Плясата и както беше обичай по борбите, направи една обиколка в алая. Множеството отначало зажува като кошер, после едно дружно „Ашколсун!“^[14] се изтръгна едновременно от стотина уста. Видът на Плясата действително заслужаваше и едното, и другото — така внушителен бе той! Представете си една човешка грамада, която стига някъде докъм трите аршина^[15]. Над нея бръсната глава, която, може би поради огромното туловище, изглежда съвсем малка. Стои тя не върху врат, а сякаш някак си направо върху раменете. Или върху безформена купчина от мускули и жили. Тялото изобщо не напомня човешка фигура, а е камара от кости, плът и мазнина, която на средно голям мъж не би се удало да я обгърне в захвата си. Ръцете му над лактите са

колкото бедрата на другите хора и не от кльощавите, пък самите бедра, сега пристегнати в опънатите мазни каспети, като че напомнят кръста на нормален човек. Прибавете към това свирепия, даже малко кръвнишки поглед и полуотворената уста, от която се подават два реда едри и хищни зъби, и ще разберете какъв беше видът на този пехливанин, който обикаляше алая, издаваше застрашителни нечленоразделни звуци, като ги придружаваше с плясък на ръцете една о друга или о бедрата.

— Ще стане голяма борба! — възбудено прошепна каймакаминът, докато кимаше доволно на привичните за подобни случаи предизвикателства на Плясата.

— Нашите гяури^[16] ще се охаят по задника — угоднически, но не и без частица злобна радост каза в отговор чаушинът^[17] Рюстем, който седеше на възглавницата до него. И повтори: — Много възлагат те на своя Георги, ама ще се охаят по задника.

Както се вижда, Рюстем чауш не притежаваше нито великодушието, нито безпристрастието на Гюрсел Турхут бей.

— Ама какво става там, бе? — обади се някой зад гърбовете им; по гласа познаха, че беше Мустафа, онбашията^[18] на заптиетата^[19]. — Каква е тази бъркотия?

Наистина пред очите, им ставаше нещо, което не можеше отведнъж да се разбере. В ъгъла, където уж стягаха за борба Великин Георги, бе настанала непривична суетня. Хората там ръкомахаха, оглеждаха се смутено, сетне се привеждаха над столчето, на което седеше пехливанина и шушнеха оживено, за да започне след малко всичко отначало — с ръкомахане, гузни погледи, шушукане.

— Рюстем чауш!

— Заповядай, каймакам ефенди^[20].

— Я иди да разбереш що става при българина.

Отиде чаушинът, повъртя се малко там, пък като се връщаше, лицето му грееше като месечина.

— Уплашило се е заешкото сърце на гяурина, каймакам ефенди — обясни той, докато още приближаваше, и го каза нарочно достатъчно високо, за да отекнат думите му над смълчаното множество. — Хванало го е шупето Великин Георги, не иска да излезе срещу Плясата. Зер е усетил, че тука може да си остави кокалите...

— Сега я втасахме! — изпъшка Гюрсел Турхут бей, докато си мислеше: „Уж за добро отложих последната борба с една нощ, пък то такъв резил...“ И добави гласно: — Я повикай Георги при мене!

Доведоха българина. По външност той не беше кой знае колко по-слаб от Плясата, но във всичко друго му отстъпваше — нито кураж се забелязваше в него, нито бабаитско^[21] самочувствие; очите му не се вдигаха от земята, ръцете му висеха някак си безпомощно, като закачени до мускулестото тяло, даже и ушите му изглеждаха, като клепнали от страха и срама, дете бяха обзели душата му.

— Вярно ли е каквото стига до слуха ми, Георге? — попита строго каймакаминът.

Великин Георги не отговори, само заби поглед още по-надълбоко в земята.

— Не те знаех за страхливец — опита се да го подккороса боят. — И за уюн билмез^[22] не те знаех. Пък от години те гледам на алая.

— А, не съм уюн билмез, каймакам ефенди — защити се приглушено българинът. — Туй, моето де, е позволено. Ще взема коча, дете е отреден за втория в борбите, и...

— Върви си! — рязко го прекъсна Гюрсел Турхут.

А когато Великин Георги се отдалечаваше, влачейки нозе по сламата на алая, настигна го подигравателният глас на чаушина Рюстем:

— Такива са те. Робска душа носят, пък сетне се жалят, гдето са роби...

Всички погледи — може да имаше до петстотин чифта очи — бяха отправени към тях. Това подсказва на каймакамина, че трябва някак си да приключи неприятната случка, която проваляше целия празник.

— Да свършваме — рече той с раздражение. — Ама да го направим, както си е по правилата. Ти, Рюстем, повикай ще се яви ли противник за Плясата, пък сетне му дай юницата, а на онова влечуго — коча.

— Аз ли? — попита чаушинът, като имаше предвид раздаването на наградите — то по обичай се извършваше от най-старшия.

— Ти. Догнуся ме от тоя...

Чаушинът повторно се изправи, отиде до средата на алая и издигна глас, в който се долавяше смес от презрение и ликуване:

— Слушай, народе! Тъй като Великин Георги без борба се призна за надвит, има ли някой друг, който да оспори първенството на Плясата? Слушай, слушай, народе! До три пъти ще повикам. Не излезе ли човек, който до сега да не е побеждаван в борбите, да замести Великин Георги, юницата, дето я виждате там с венчето на рогата, става притежание на Плясата. — Той пое отново дъх. — Викам първи път: ще излезе ли човек да премери сили с Плясата от Хаджиоглу Пазарджик?

Над множеството се възвиси и плисна гълчава. Неясна беше, но все пак се разбираше, че зрителите турци ругаеха и се възмущаваха за пропадналия сеир^[23], докато българите негодуваха за позорното петно, което техният съгражданин и едноведец лепна на челата им.

Гласът на Рюстем чауш надмогна врявата:

— Викам втори път: ще излезе ли човек да премери сили с Плясата от Хаджиоглу Пазарджик?

— Хайде бе, Георги — проточи някой, едновременно жалостиво и с негодувание, — излез да ни отсрамиш, бе!

А друг добави:

— По-добре да паднеш като мъж, нежели да оставиш този срам връз всички ни!...

— Излезте вие, бе! — озъби се насреща им Великин Георги. — Който е лаком за юницата, на, нека заповяда. Мен ми стига кочът, не ви желая нито славата, нито...

Разменяха се и други злоезичия, турците-тулчалии щедро обливаха с насмешки и презрение съгражданите си българи. После отново проеча подканата на чаушина:

— Викам трети и последен път: ще излезе ли...

— Ще излезе! — прекъсна го отривист глас. — Аз ще се боря с Плясата!

Гюрултията^[24] секна. Множеството в миг онемя. Дълга минута никакъв глас не наруши мълчанието. После също така внезапно избухна гръмък, неестествен, почти налудничав смях — онзи, който бе приел предизвикателството на гиганта-турчин, бе някакъв младеж, нещо по средата между юноша и млад мъж. Кискаха се зяпачите, превиваха се одве, шегобийците — между тях се намериха и неколцина българи — се надпреварваха кой по-хапливо остроумие да изхрани към младежа, пиперлиите думи зачестиха като пролетен дъжд.

И само двама сред навалищата останаха сериозни — момъкът, който щеше да се бори с човешката планина по име Плясата, и каймакаминът Гюрсел Турхут бей.

Сякаш глух за тупурдията и злоезичните подмятания, които валяха върху него, младежът без бързане се събличаше, като с искрено или престорено спокойствие грижливо подреждаше свалените си дрешки на земята. Той смъкна всичко от кръста нагоре, а тъй като очевидно не носеше каспети; остана да се бори в потурите си, само дето попристегна учкура^[25] им, сетне отиде до онзи край, дето все още седеше Великин Георги с помагачите си, и без да попита за разрешение, бръкна с шепа в съдинката с шарлаган и захвана да се маже.

От отсрещната страна каймакаминът не изпущаше нито едно негово движение, а на лицето му се бе изписал странен израз — дали отвъд случката не виждаше спомен от собствената си младост или поне една от мечтите на младостта си?

Без да откъсва очарован поглед от момъка, Гюрсел Турхут запита полугласно:

— Кое е това момче?

Чаушинът, към когото бе отправен въпросът, сви рамене в недоумение, сетне повика с пръст онбашията Мустафа, заел място зад тях, и го повтори нему.

— Тъдявашно е, ама не е и съвсем тъдявашно, семселето^[26] му само преди няколко години се пресели в Тулча. Стефан му е името, Стефан Тодороглу.

— Да не е син на Тодор Димов, ичмелията?

— Същият, чауш ефенди.

— Какво ще рече „ичмелията“? — обади се, все така без да се обръща, боят, който бе следил разговора им.

— Пришълци са те, каймакам ефенди — заобяснява угоднически Рюстем, — чак от южната страна на Балкана дойдоха, от село Ичме^[27]. Ама колкото можеш да ги пишеш от Ичме, толкоз им подобават и още половин дузина села от нашия край.

Това беше вярно. Тодор Димов от Ичме преди четиридесетина години се ожени за младичката си съселянка, фукара^[28] като него, Калина Маринова. За непълнен четвърт век те народиха точно десет деца — Стефан беше предпоследният, след него се намери само сестра

му Пена, — а после Тодор, образец на неудачник в живота, вдигна каквото имаше (а той имаше повече деца, отколкото имущество) и тръгна да си дири късмета на север, към Добруджа. Установи се най-напред в село Бейдаут, но пътят му и там не се пресече със сполуката. Подир това се прехвърли в Саръюрт; в това село само на четиридесет и пет годишна възраст погребяха стопанката му Калина. После семейството поспря в Потур, в Чамурлий^[29] и накрая се установи на траен конак^[30] в Тулча.

— Колко лазарника са на плещите му? — продължи да пита Гюрсел Турхут бей.

— На кого? На дядо Тодор ли?

— Не бе, серсем^[31] със серсем. На това младото отсреща, дето се е накарало да изтръгне юницата от таквиз ръце, като на Плясата.

— Знам ли, каймакам ефенди. Аз го имам за шестнайсетгодишно, ама то расте дребничко, та може да е и на седемнадесет.

Беят не попита друго, но и не престана да следи с поглед момъка Стефан. И колкото повечето гледаше, толкова по-дълбоко се връзваше бръчката на загриженост между прошарените му дебели вежди — хубава снага имаше Тодороглу Стефан, стройна и съразмерна, пък тъй както се мажеше, под кожата му сякаш смокове играеха, но какво представляваше той пред такова мечище като Плясата? Каймакаминът вече си представяше как великанът от Хаджиоглу Пазарджик го счупва като пръчка, пък сетне го изхрусква и изплюва само някои от костичките... и от тази въображаема гледка му се повдигаше...

— Туй не бива да допускаме — продума той, като говореше на себе си. — Не борба ще е това, а убийство. И то убийство на такова невръстно...

— Що рече, каймакам ефенди? — приведе се към него Рюстем. — Що рече?

Каймакаминът не благоволи да му отговори. А подир малко произнесе все така полугласно:

— Аллах няма да ми прости, ако не опазя момчето. Нищо, че е безизвестно гяурче... — После нареди високо: — Доведете ми младежа. Искам да му поговоря.

Разтичаха се. И не след много Стефан се изправи пред него.

Независимо дали беше на шестнадесет или седемнадесет, момъкът действително не би могъл да мине за висок, дори „среден ръст“ трудно прилягаше за него. Иначе виждаше се, че пращи от момчешка сила, не му липсваше и напетост в стойката. Обаче онова, което най поразяваше в него, не беше в тялото, а в погледа му: този поглед беше остър, пронизващ, властен, пълен с вътрешна мощ и с още нещо, на което каймакаминът не намери върната дума; за себе си го нарече „лют“, но знаеше, че с нея е наблизил, без да е улучил най-същественото.

— Кажу, чоджум^[32] — подхвана той, като се опита да вложи в гласа си всичките бащински нотки, на които беше способен, — кажу, наистина ли смяташ да се бориш с Плясата?

— Не се сърди, ако отговорът ми ще е малко непочтителен, каймакам ефенди. — Стефан говореше ясно, отривисто и се заканваше да бъде непочтителен, но всъщност не прекрачваше отвъд естественото уважение, което се дължи от по-млад на по-стар. — Ако не смятах да се боря, защо щях да се цапотя с тези зловония? За да ставам за джумбуш^[33] на сеирджиите ли?

— Човек излиза на алая — внимателно подхвърли Гюрсел Турхут бей — само ако се надява на победа...

— Разумява се от само себе си — беше простият отговор.

„Дали е с всичкия си? — запита се каймакаминът. — Възможно ли е да вижда с очите си каква канара е Плясата и въпреки туй действително да се надява на нещо повече от това, в края на борбата да не е изпуснал сетния си дъх? Или надеждата му е на някакви чалъми, непознати по тези места, които те са донесли от другата страна на Балкана? Или пък най-сетне да е от толкоз фукара семейство, че да е решил да се принесе в жертва, но да осигури на своите онази награда, която ще му дам и ако загуби?“

Такива мисли преминаха за секунда през главата на бея, а иначе той продължи с предишната благосклонност:

— Мигар дръзваш да слагаш силата си наравно със силата на Плясата, чоджум?

И не повярва на ушите си, когато чу:

— Победа не се постига само със сила, каймакам ефенди.

— Какво, какво? — нададе ухо бейт.

Стефан повтори отчетливо. И добави:

— Във всяка борба има и още нещо, което не се мери със здравината на мускулите и костите, бей ефенди.

— Пъргавината? Чалъмите?

— Не е и до чалъмите. Чалъми Плясата сигур знае къде-къде повече от мене.

— Тогава? Какво остава тогава?

Стефан се поколеба и това беше единственият кратък миг, в който зениците му избягнаха вторачените в тях очи на турчина. После вирна пак брадичка:

— Позволяваш ли да кажа нещата тъй, както са те в сърцето ми, каймакам ефенди?

— Не позволявам, а те моля. И ти давам мъжка дума да не те закача, каквото и да изрече устата ти.

— Ще надвия Плясата с онова, за което излизам на алая. Той ще се бори за някаква си там юница, докато аз — за христовата си вяра и за българското си име. Чакай, не ме прекъсвай още малко, каймакам ефенди. Ти видя: преди малко един от нашите, дете надали отстъпва по сила на Плясата, ни опозори с бърливостта си. Калта от долната му постъпка се лепна не само на неговото чело, но също и на моето, и на половината от ей тези. — Момъкът с широко движение показва зрителите. — За честта на името и на рода си ще се боря аз, бей ефенди, и ще видиш, то е нещо много повече от пехливанската сила на Плясата.

Не бяха тези думи по сърце на Гюрсел Турхут, в края на краищата беят си беше османлия и султанов служител, ала той сдържа обещанието си — нито издигна гневно слово, нито заповяда наказание за изречената дързост, нито дори промени с нещо израза си. А дълбоко в себе си дори помисли с малко печал: „Нявга, по времето на Сюлейман и Баязид Светкавицата, също и синовете на аллаха са тръгвали на борба с мисъл за честта и вярата си. А какво е сега? Ние ламтим за юниците, пък гяурите...“ Той се насили да кимне с разбиране, но напомни загрижено:

— Стотината победени, които вчера и онзи ден опитаха дали е твърда пръстта на мегдана, също излизаха с мисъл за победа...

— Състезание е — сви рамене Стефан Тодоров. — В него всеки отива за победа, пък тя, победата де, се усмихва само на едного.

— Ала ако не се усмихне в борба срещу великан като Плясата, човек може да изпусне не само победата, но и душата си.

— Прави са думите ти, каймакам ефенди. Но аз ще ти отговоря ей така. Бива в живота и таквоз време, в което е по-достойно да загубиш, че и с душата си да се сбогуваш, нежели да приемеш отгоре си позор като на оня там.

Изпълнен с уважение, беят кимна още веднъж в знак на съгласие. После продължи:

— Ще ти задам още един въпрос, Тодороглу Стефане. Последния. Ако те даря с една юница, двама по-хубава от тази, ще се откажеш ли от борбата?

— Далеч от тази мисъл! — гордо отвърна момчето. — С такова обещание ти можеш да откажеш хора като Великин Георги или... или навярно като Плясата, не и човек, излязъл на алая за едната чест.

Тежко преглътна Гюрсел Турхут, толкова тежко, че ябълката на шията му подскочи чак до ченето. Помълча той и дълго се взира в опереното петле пред себе си, жал и завист се боричкаха в душата му, пък най-сетне склони глава — да бъде! Ала преди да даде знак за начеване на борбата, благородството му го подтикна да снижи глас и да добави:

— Ще стане твоето, чоджум. И нека вашият господ да ти помага... или да те закриля срещу онази хала там. Все пак не се сърди на стария човек, че ще ти даде един съвет и то от най-лошите — непоисканите.

— Благодарен съм ти предварително — учтиво, но без следа от раболепие отвърна Стефан.

— Поразбирвам аз от пехливанлък, чоджум, та виждам не само силата и чалъмите, но и някои хитрости, дето остават скрити за обикновените зяпачи. Приблужи още малко! — Момъкът се премести крачка напред. — Наблюдавах аз всички досегашни борби на Плясата и забелязах една негова хитрина, дето не е от най-почтените, ама анджък^[34] тя му даде половината победи. Като опре глава о главата на противника си, Плясата не лови с пръсти врата, а обляга полусвита ръка на рамото му, — приблизително така, че свивката при лакътя е на една линия с ухото. И когато за околните, пък и за противника му, двамата борци само се бутат по главите като пърчове, Плясата прави движение, уж се готви да се раздалечи. Другият за миг притъпява

вниманието си. И точно тогаз Плясата върши нещо, което малцина могат да разтълкуват. Той рязко изправя привидно отпуснатата си ръка и тя халосва противника около ухото. Пък туй е ръка, дете тежи двайсетина оки, чоджум! И е все едно да те хлопнат с топор по чутурата... Не човек, а вол да си, такъв удар все ще те зашемети за няколко секунди. Не пропилява Плясата тези секунди — сграбчва той противника си и... Е, останалото ти е известно.

Стефан понечи да каже още веднъж дума на благодарност, но каймакаминът с повелителен жест го спря. Сетне вдигна ръка и произнесе високо:

— Последната борба нека започне. Който надвие в нея, ще получи славата и ей тази юница с венчето! Хайде!

Малцина чуха последните му думи — едва съзрели жеста на ръката му, зрителите турци ревнаха така, сякаш искаха да ги чуят чак в Цариградските сараи на падишаха^[35]. И в общия невъобразим вик се долавяха приблизително все такива подкани:

— Смачкай го, Пляса!...

— Строши кокалите на гяурчето!...

— Сгъни го като чекийка, Пляса, и го окачи на рогата на юницата!...

А онбашията Мустафа, попривел върлинестото си тяло над рамото на каймакамина, пожелаваше ни повече, ни по-малко от това:

— Удуши го, Пляса!... Удуши го и го метни за мезе на рибите в Дунава!...

Прочутият пехливанин всъщност нямаше нужда от тези насъсквания — и без тях той бе разбрал, че само една последна и то твърде хилава преграда го дели от победата, та сам бързаше час и минута по-скоро да я прегази. Не се съмняваше в успеха си и ако помисли човек, имаше пълно право да не се съмнява. Зер Плясата бе сплитал ръце не с какви да е, а с най-прочутите борци на целия османски девлет^[36]; тръшкал бе той и долепял плещите на най-опитните чалъмлии, надвивал бе противници-великани, които сякаш мерят сили и ръст с Балкана, надхитрявал бе най-големите хитреци по алаите. Та сега това момче-гяурче ли щеше да му се опре?

Нетърпелив за славата и наградата бе Плясата от Хаджиоглу Пазарджик, та дори не изпълни онзи ритуал, утвърден и наложен от памтивека — не отдели време нито за плясъците на длани и

подвикванията, нито за заканителните обиколки на алая, за нищо не пожела да загуби време. Подскочи той и дори не тръгна, а се затича, тромав и тежък като бивол, към гяурчето. Постъпката му раздвои зрителите; едни подушиха в нея близка кръв и начупени кости, та изпаднаха в безпаметна възбуда, но други, които обичаха всяко нещо да се прави по правилата, проточиха едно „О-о-о!...“, в което имаше повече разочарование, отколкото похвала.

Плясата остана глух и за едните, и за другите — имаше си работа пехливанинът и бързаше да я свърши. Докато прекосяваше алая, изпод свъсените си вежди той следеше своя дребосък-противник. И едновременно забеляза две неща: момчето бе стъписано от този внезапен юруш^[37], но в погледа му, остър и челичен, имаше всичко друго, само не и уплаха. Толкова видя Плясата, а сетне вече дойде времето не на зяпането, а на действията.

Гигантът от Хаджиоглу Пазарджик не си бе съставил никакъв план за борбата, пък и не виждаше нужда от него. Той просто смяташе да стовари върху гяурчето всичките сто и двацет очи на огромното си туловище, а като му изкара въздуха и го сплеска под тях, останалото щеше да бъде за половин минута работа. Онова, което виждаше, като че благоприятствуваше намерението му — Тодороглу Стефан наистина не помръдна насреща му, нито на една стъпка не се премести, но комай нямаше намерение да бяга и се готвеше да отговори на силата със сила и на тласъка с тласък. Същото забеляза от мястото си и Гюрсел Турхут бей, та в един миг се запита: „Лудо ли е това момче, или просто е неспособно на най-проста преценка? Къде ще се мери то с такова чудовище като Плясата? Ами че Стефан на бой не стига дори до подмишницата на прочутия пехливанин, а на очи сигур няма и половината от неговите...“

Едва сколаса да помисли тези неща каймакаминът и първата схватка вече започна току пред нозете му. Всъщност не — до схватка тъй и не се стигна. Момъкът протегна ръка — не можеше да се разбере дали я слагаше като преграда пред напада на турчина, или туй бе обичайната стойка на пехливаниите-чалъмлии. Плясата дори не си стори труда да махне лапа, за да отхвърли настрана тази невзрачна пречка, а както беше забързан, направо се хвърли с цялата си тежест върху гяурчето. Според всичко онова, което пехливанинът знаеше за борбата, след секунда той трябваше да лежи по корем, а под него,

задушено и наполовина премазано, неспособно и на най-малко движение, следваше да се намира българчето. Но мина тази секунда, последваха я още десет, а гигантът само смътно усещаше, че нещо не е тъй, както опитът от стотиците борби му подсказваше, че би трябвало да бъде. После ухото му долови един самотен и затова дважд по-нараняващ кикот; смееше се някой от зрителите и Плясата, кой знае как и от какво, безпогрешно разбра, че този присмех бе насочен към него. Напъна се да поразмисли и най-сетне проумя истината — уж всичко бе извършено с необходимата сила и точност, пък той лежеше на алая, плъоснат като жаба, а под него имаше само поразхвърляна слама и нито следа от гяурчето. Повече учуден, отколкото разгневен, турчинът бавно извърна глава — само докъдето купчината мускули върху раменете му позволяваше. И го видя. Стефан стоеше прав на пет-шест стъпки от него, краката леко разтворени, ръцете скръстени на гърдите, а в погледа му събрана толкова надменност, колкото Плясата не бе виждал в целия си пътър живот.

Не по-малко смаян от пехливанина беше и Гюрсел Турхут бей — той се имаше за вещь в борбата (и наистина беше такъв), но също не разбра какво аджеба^[38] се случи. При това не беше от недовиждане; схватката, доколкото това изобщо можеше да се назове схватка, стана на не повече от три-четири аршина от него. Но тъй или иначе и той заедно с Плясата бе очаквал долу да лежи и се гърчи онова, което бе останало от момчето, пък то на земята се намираше само гигантът от Хаджиоглу Пазарджик, докато Стефан стоеше със скръстени ръце край него и го гледаше с насмешка. Как стана това чудо? Че Стефан не отстъпи, нито избяга, това се видя от ясно по-ясно. Но кога се разминаха двамата, големият турчин и мъничето-българин? После каймакаминът, обхванат от растящо недоумение, се запита друго: „А защо стои този Тодороглу Стефан така, като чукан? — Какво печели от присмехулството си? И защо не се опита да оползотвори изгодата, която случаят му е дал? Ей така на — да се хвърли върху падналия пехливанин, пък нататък докъдето му стигнат силите...“

Докато беят още си задаваше тези въпроси, Плясата бавно се надигаше от земята. Разтърка коляното си — явно, халосал го беше при падането си, пък да халосаш нещо, стоварвайки върху него сто и двайсет оки, туй не е безобидна работа... После се понатисна и от

дясната страна на корема, там, дето е черният дроб; навярно сгромолясването на огромното туловище е сторило поразия и нататък.

Турчинът постепенно възвърна предишната си стръв и отново, макар и не така стремглаво, се отпрати към Стефан. За онзи, който разбира, личеше — той пак нямаше намерение да се бори като равен с равен, само че щеше да бъде много, много по-внимателен, когато ще търси да затисне момчето под себе си.

Както и в първата схватка българчето го посрещна без всякаква мисъл за отстъпление, а от натритото му с мазнина тяло се подразбираше, че е напрегнат до крайна степен — мускулите му се бяха издули до пръсване. Сближиха се. Плясата направи измамно движение, сякаш ще се хвърли в краката, но Стефан не се поддаде на уловката, дори намери сили да се позасмее пренебрежително. Този смях, изглежда, скъса нещо в душата на турчина, та той отново скочи сляпо напред и с разперени ръце, готови да докопат противника на където и да мръднеше той, не прекрачи, а буквално се нахвърли върху българчето. Гюрсел Турхут бей се наклони напред и се превърна, целия в зрение — не искаше той да изпусне нито едно движение, колкото и да е едва доловимо. И този път забеляза онова, което преди няколко минути бе готов да признае за чудо. При вида на връхлитащата върху него канара Стефан Тодороглу не само не потърси спасение в бягство, но с едно късо, светкавично движение не скочи, а просто се гмурна под чудовищната гръд на пехливанина. Всичко това продължи толкова, колкото време е нужно за едно мигване на окото. След още едно Стефан пак беше на крака и вече кръстосваше ръце на гърдите. В същото време възглавницата под каймакамина се разлюля — с нещо като грохот, примесен и с пращане на кости, Плясата се сгромоляса на земята. Както преди, че даже и по-тежко — това личеше и от охкането му, и от изражението на болка, което изкриви плоското му месесто лице.

Злополучията на бабаитина от Хаджиоглу Пазарджик не направиха абсолютно никакво впечатление на Гюрсел Турхут — той още имаше пред очи и мислеше само за онова, което извърши младият Стефан. И като го оцени по заслуги, възкликна така високо, че всички го чуха:

— Аллах, аллах, каква пъргавина!... Това българче не е човек, а истинска сърна!...

(Турчинът не би могъл и да подозре като какъв пророк-кръстник се проявяваше в тази минута. Защото след години, когато Стефан нямаше да бъде вече някакво си там българче от Тулча, а прочут революционер и войвода, неговата ненамаляваща пъргавина щеше да накара другарите му да си спомнят думата „сърна“ — по турски „караджа“, — изречена някога от каймакамина и щяха завинаги да я прикачат като прякор към името му. И по игра на съдбата Стефан с този прякор, а не с имената на баща си и дядо си, щеше да извърви пътя до безсмъртието!)

Също и сега българчето не се възползува от предимството си, а с усмивка на уста изчака великанът пак да се надигне от земята. Този път обаче това бе съпроводено от гръмък смях на повечето зрители; е, намираха се и турци (между тях бяха също Рюстем чауш и онбашията Мустафа), които в развоя на борбата виждаха да се осквернява господарското им достойнство, та скърцаха със зъби и нервно пукаха кокалчетата на пръстите си, но главното все така беше насмешката. И как да не се надсмееш? Ами че това, което ставаше пред очите на зяпачите, беше все едно да се изправят в двубой един срещу друг як горски мечок и подскоклива катеричка и в него вместо да бъде размазана още от първия удар на мечешката лапа, катеричката вече за втори път да тръшва и намества кокалите на горския господар...

Докато Плясата се надигаше повторно и се чистеше от сламата, налепена по щедро облятата му с шарлаган снага, видя се, че новото сгромолясване бе сторило още по-големи поразии на пехливанина — натъртеното му коляно вече едва го държеше, а лявата ръка, вероятно понавяхната при падането, с мъка се движеше от рамото, за другите синини и охлузвания да не говорим.

Сближиха се за трета схватка, но този път Плясата и не помисляше да търси победа чрез тежестта на тялото си. Накуцвайки, той приближи предпазливо — предпазливост, в която мнозина съзряха душевен смут и объркване, загубена самоувереност, ако не даже и най-обикновена уплаха — и с протегната напред дясна ръка потърси обичайното съприкосновение с противника. Стефан възприе този обрат в борбата и също приведен от кръста застана в познатата стойка. Двамата противници допряха глави и с по една ръка обхванаха вратовете си. До някое време се бутаха и ужким се мъчеха да се уловят с пръсти, но отнапред се знаеше, че при тази мазнина по тялото това

ще е напълно невъзможно. Тикаха се така двамата и се тласкаха и при тези движения Плясата неусетно поизвиваше ръката си в лакътя. „Ох, ще изгуби момчето! — с искрено съжаление помисли Гюрсел Турхут бей, забелязвайки как пехливанинът се подготвя за непочтения си удар. — Аз ли лошо му обясних този чалъм, или то се замая от досегашните си успехи?“ А в това време Плясата продължаваше бавно, милиметър по милиметър, да отмества лакътя си...

Най-сетне турчинът реши, че е спечелил разстоянието, което бе нужно за удара му. Той, разигравайки умора, шумно изпусна веднъж-дваж въздуха от дробовете си, после с преместване на крака показа, че има намерение да се отдръпне за кратък отдих. Младежът пред него сякаш също се приготви за отдръпване. И тогава Плясата прецени, че е дошъл моментът за развръзката. С добре премислена и многократно проверена рязкост той остро изпъна превитата си до сега дясна ръка. Но ако за това движение му е била необходима една секунда, само за половината от това време Стефан изпревари тежкия удар на ръката му. Той не се наведе, а просто се стрелна надолу и могъщата ръка на Плясата профуча над главата му. И толкова нечовешка сила бе вложена в този замах, че повлечено от него, тялото на турчина се завъртя около оста си и политна настрана. Този път обаче Стефан не остана да го наблюдава с кръстосани на гърдите ръце. Той направи огромен скок, достоен за току-що измисления му прякор, озова се зад гърба на загубилия равновесие пехливанин и не обхвана, а сякаш се впи в дебелия му кръст. „Няма да успее да го вдигне! — мрачно предсказа на ум каймакаминът. — Ами че то е все едно заек да вдигне вълк-единак над главата си!...“ Беше прав боят, действително Стефан не би могъл да отлепи от земята човешката грамада в прегръдката си, ала той сгрещи в друго — в намерението на младия българин. Стефан изобщо не направи опит да вдигне противника си, а само продължи залитането на тялото му и когато Плясата напълно загуби устойчивост, с мигновено движение се хлъзна под него, прехвърли го през себе си и с всички сили го тръшна посред алая. Разнесе се шум от тежък удар, последван веднага от късо хлъцване и след това... И след това всъщност нищо повече не се случи — Плясата, непобедимият пехливанин от Хаджиоглу Пазарджик, остана да лежи неподвижен, проснат по гръб върху сламата на алая, а от гърчовете на тлъстия му корем личеше, че прави напразни усилия да възстанови прекъснатото

си дишане. В същото време Стефан скочи прав до него, поколеба се, пък момчешката гордост взе връх в него, та сложи крак върху поваления турчин.

И тогава над смълчаното множество прозвуча пълният с възхищение глас на Гюрсел Турхут бей:

— Евалла, Тодороглу Стефане!... Не знам как го направи, ала победител в борбата си ти! И юницата е твоя...

Гръмнаха крясъци — този път почти изцяло поздравления и само тук-там някоя закана, — към тях се присъединиха и игривите звуци на зурли^[39] и дайрета. И в тази победна олелия каймакаминът смушка своя чаушин и му посочи юницата с венчето на рогата. Не се зарадва Рюстем чауш, че му възлагаха да награждава един презрян гяурин и то такъв, дете, речи го, едва-едва е покрил с мъх горната си устна, но стискаше ли му да отиде наспроти волята на своя управител? Надигна се той, хвана юницата за юларя, поведе я и все така сред оглушителната гюрултия на народа я предаде на младия победител. Още веднъж се поколеба Стефан, но взе оглавника и тръгна да се поклони на каймакамина. Сега обаче отново даде воля на нрава си — не мина по най-краткия път, а нарочно избиколи, водейки зад себе си юницата. Почудиха се хората на тази постъпка, ала той сам скоро даде отговор на неизречения им въпрос — като стигна до къошето на Великин Георги, поспря само за миг и се изплю презрително в нозете му. После, сякаш нищо не било, продължи нататък и застана срещу Гюрсел Турхут бей. Стори сдържан, но почтителен поклон пред него, сетне изрече ясно:

— Не се обиждай, каймакам ефенди, но тази юница аз не мога да приема.

Боят го изгледа смаяно, пък попита:

— И защо, Стефане?

— Защото надвих, но надвих с чужда помощ, каймакам ефенди. Пък победа, дете е с подкрепа от друг, не е честна победа. Поради това не мога да взема наградата.

— И кой ти помогна в борбата?

— Ти — беше неочакваният отговор. — Без твоя съвет сега не Плясата, а аз щях да се валям там, на сламата...

— А, това ли било! — засмя се широко Гюрсел Турхут. — Не си прав, чоджум, никак не си прав. Съветите са хубаво нещо, ама те не

залепят плещи на земята. Води юницата и нека венчето ѝ да стане белег на твоята слава! — Стефан се канеше да възрази нещо, но почтеният каймакамин го спря с властен жест. — Чакай! Щом си толкоз добросъвестен и не желаеш да останеш борчлия, то нека направим един альш-вериш^[40]: аз съм ти дал акъл, ти ще върнеш на мене същото.

— Какъв акъл очакваш от незрял момък като мене, каймакам ефенди? — подозрително запита Стефан.

— Откъде намери сили да тръгнеш такава грамада като Плясата, ето какво искам да науча от тебе.

— А, това е лесна работа — засмя се Стефан и за пръв път през този ден очите му загубиха остротата и „лютостта“ си. — Ами че това аз ти го обясних още преди борбата. Когато човек се бори не за юница или дори за цяло стадо юници, а за честта на името и на рода си, тогаз в него се намират сили не един пехливанин, а планина да повдигне.

С тези думи Стефан се поклони повторно пред каймакамина, пък се извърна и потегли. И само на втората крачка попадна в прегръдките на дядо Тодор, баща му, и на братята си, които — всички до един — бършеха сълзи и в същото време се заливаха в радостен смях. После, сякаш отприщен яз, към тях се втурна народът и ги раздели. Безброй ръце вдигнаха над главите още необлечения Стефан и го понесоха през улиците на Тулча, а зад тях, влачейки юницата за юларя, не пристъпваше, а подтичваше дядо Тодор. Повечето от турците изпратиха победителя и не принудено образувалото се шествие с искрено или престорено „евалла“, но някои не скриваха озлоблението си. И като че най-личен измежду тях беше Рюстем чауш:

— Щом е толкова силно, Тулча очевидно е вече тясна за това проклето гяурче... — ръмжеше той и в неговата уста тези думи съвсем не звучаха като благопожелания за рожден ден.

А докато шествието се отдалечаваше в едната посока, в другата гузно се измъкваша двоица едри мъжаги — Плясата и Великин Георги. Посрамени по различен начин от подвига на младежа никой от двамата не отвори дума за овена, който се полагаше на втория в борбите.

В далечината ехтеше името на Стефан. Така щеше да ехти то от този ден чак до гибелта му, че и дълги години подир това — докато има българин-родолюбец на Земята.

- [1] **Зулум** — насилие, грабеж. ↑
- [2] **Хаирсъз(ин)** — зъл човек, проклетник. ↑
- [3] **Рая** — немохамеданското население на султанска Турция; прен. — безправен, робски народ. ↑
- [4] **Пехливан(ин)** — борец; прен. герой. ↑
- [5] **Каймакам(ин)** — околийски началник, управител на околия.
- ↑
- [6] **Бей** — титла за високи военни и граждански чиновници; титла на малък феодален владетел или на крупен земевладелец. ↑
- [7] **Делиорман** — днес областта Лудогорие. ↑
- [8] **Касъмкьой** — гр. Генерал Тошево. ↑
- [9] **Хаджиоглу Пазарджик** — град Добрич, днес Толбухин. ↑
- [10] **Чалъм** — похват, хватка (в борба); **чалъмлия** — борец, който владее много хватки. ↑
- [11] **Балабан** — едър, голям; прен. силен, герой. ↑
- [12] **Кеманлар** — град Исперих. ↑
- [13] **Коджа** — голям, едър (тур.). ↑
- [14] „Браво!“. ↑
- [15] **Аршин** — мярка за дължина, равна на 68,75 см; дървена пръчка за мерене, на която са нанесени деления от аршин. ↑
- [16] **Гяур(ин)** — немохамеданин, неверник. ↑
- [17] **Чауш(ин)** — старши стражар. ↑
- [18] **Онбашия** — десетник, началник на десет войника. ↑
- [19] **Заптие** — стражар: заптисвам — арестувам. ↑
- [20] **Ефенди** — господин; господине. ↑
- [21] **Бабаит(ин)** — лице, което се представя за юнак, за храбър човек; **бабаитлък** — представяне за юначество. ↑
- [22] **Уюн билмез** — който не познава (правилата на) играта (тур.). ↑
- [23] **Сеир** — зрелище; гледане. ↑
- [24] **Гюрултия** — шум, врява. ↑
- [25] **Учкур** — връв за връзване на гащи или потури. ↑
- [26] **Семселе** — семейство, фамилия; род. ↑
- [27] **Ичме** — днес с. Стефан-Караджово, Ямболско. ↑
- [28] **Фукара** — бедняк, сиромаш. ↑
- [29] **Изредените села** са все от тогавашната Тулчанска околия. ↑

[30] **Конак** — сграда на държавно учреждение; място за спиране и нощувка. ↑

[31] **Серсем(ин)** — глупав, налудничав. ↑

[32] **Чоджум** — обръщение към дете; моето момче (момиче). ↑

[33] **Джумбуш** — смешка, веселба, забава. ↑

[34] **Анджък** — именно. ↑

[35] **Падишах** — титла на султаните. ↑

[36] **Девлет** — държава; **девлет-душман(ин)** — държавен враг. ↑

[37] **Юруш** — нападение, атака. ↑

[38] **Аджеба** — дали наистина. ↑

[39] **Зурла (зурна)** — духов музикален инструмент, подобен на кларинет. ↑

[40] **Алъш-вериш** — вземане-даване; търговия. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.